

Újraolvasva – hatvan-hatvanöt év múltán

[7.] Őserdők mélyén

Gyermekkoromban a mi falunkban még élt az a régi szokás, hogy névnapokon és születésnapokon (bár az utóbbiakról csak nagyon ritkán emlékeztek meg) az ünnepelt ajándékozta meg a gratulálókat. Mi, gyerekek ekkortájt egy-két, esetleg – az egészen közeli rokonoktól – öt-tíz forintot kaptunk. (Talán ebből fakadt a névnap lakomák kedves, de gyakran túlzásba vitt divatja.) Így volt ez édesapám negyvenharmadik születésnapján, 1953. december elején is. Amikor felköszöntöttem, egy szép könyvet adott nekem (minden bizonnyal édesanyám vásárolta, mert a családban ő intézte az ilyen dolgokat). Rögtön felfigyeltem a színes kötéstáblára: őserdei környezetben négereket és egy fehér embert láthattam. No, meg a szerző nevét és a címet: Németh Imre: *Őserdők mélyén*. Miután belelapoztam, a tényleges tartalomról is tájékoztatott az alcím: *Magyar László regényes életrajza*. Mint sportrajongó fiú, először azt hittem, a kalapácsvető olimpiai bajnok írta a művet, és az ellenkezőjéről a kötet sem világosított fel. Mindenesetre a lapok átpörgetése és a kifejező illusztrációk nézegetése közben feltámadt az érdeklődésem, és a könyvet mihamar, még karácsony előtt, pár nap alatt elolvastam. Úgy emlékszem, nem csalódtam, a híres felfedező valóban regényes élettörténete végig izgalomban tartott, legszívesebben éjszaka is folytattam volna az olvasást, de hát ezt a szüleim sem engedték volna, meg aztán úgyis elálmosodtam.

A szerző, Németh Imre (1893-1970) a magyar irodalom kevésbé ismert, már-már elfeledett alkotója. Pályáját újságíróként kezdte, egy ideig politikus, 1935-1938 között a Nemzeti Egység Pártja országgyűlési képviselője, pár évig az IGE (Írók Gazdasági Egyesülete – érdekvédelmi és segélyező szervezet) társelnöke és alelnöke volt. Közel került a népiek mozgalmához, volt a *Válasz* szerkesztője és felelős kiadója, később a Bartha Miklós Társaság elnöke (1937-1938), rokonszenvezett a Márciusi Fronttal, 1946-ban a *Szabad Szó*, a Nemzeti Parasztpárt napilapjának szerkesztője, később, 1951-től a Tankönyvkiadó külső korrektora lett. Voltaképpen nyugdíjas (hatvan éves) volt, amikor első regénye megjelent az Ifjúsági Könyvkiadó gondozásában. A földrajzi felfedezők nagyon érdekelték, Reguly Antalról és Xántus Jánosról is írt életrégenyt. A nagyközönség előtt szintén alig ismert, számunkra, gyerekek számára pedig teljesen ismeretlen Afrika-utazó, Magyar László (1818-1864) kalandos, tudományos szempontból igencsak sikeres, ám emberileg meglehetősen szomorú életéről szóló, sok-sok eredeti dokumentummal teletűzdelt, olvasmányos stílusban megírt könyve komoly sikert aratott. 1953-ban 8000 példányban látott napvilágot, majd 1954-ben és 1955-ben újból közzétették; volt még negyedik kiadása is, 1967-ben. Közben lengyel és német fordításban is forgalomba került. A magyarországi

kiadásokat a XX. század harmadik negyedének egyik legnevesebb és legnépszerűbb illusztrátora, Szecskó Tamás (1925-1987) fekete-fehér grafikái díszítették.

Megpróbálom felidézni, hogy kiskamaszként milyen élményekhez jutottam a könyv-olvasása közben. Noha én szerető családi közösségben éltem, mindjárt az elején megkaptam a félárva, törvénytelen László gyerek keserű sorsa, megértettem elvágyódását, világiáró tervezetéseit, nehezen fogtam fel viszont (bár hallottam ilyesmiről) apja távolságtartó szigorát. Addigra már tanultunk a tengerekről, az óceánokról, a földrészekről, így lelkesen figyeltem a kossuthi jelszó („Tengerre magyar!”) jegyében tengerésztszítnek tanult Magyar László pályakezdését. Kezdetől rokonszenvesnek véltem elszántságát, kitartását, sziklaszilárd jellemét, azt, hogy önerejéből akarta és képes is volt megvalósítani vágyait. Szívesen elidőztem a regény remek tájleíró részleteinél, főként az alföldi pusztá, később az afrikai erdők és fennsíkok aprólékos ábrázolásánál. Kifejezetten élveztem az író régies (pl. ánglus, oskola) vagy a félig sem értett latinos (pl. jurátus, tutor, diéta) szóhasználatát. Életemben először találkoztam történelmi források közlésével.

Igazán érdekesítőnek az afrikai évek eseményeinek elmesélése bizonyult. Feltűnt, hogy a főhős itteni bolyongásai akkor kezdődtek, amikor hazánkban kirobbant a polgári forradalom, majd a szabadságharc. Afrikáról, az ottani négerekről vajmi keveset tudtunk (nem számítva a hozzánk is eljutó hírlapok hézagos és jórészt elfogult tudósításait, valamint az akkor egyetlen politikai hetilap, a *Béke és Szabadság* szórványos képeit), még kevesebbet, gyakorlatilag semmit a XIX. század közepi állapotokról. Korábban a portugál gyarmatokról, a földrajzi felfedezésekről – különösen nem a magyar utazók sikereiről – sem igen olvastam; addig még a földrajz sem szerepelt az órarendünkben. Vagyis mindaz, amit Németh Imre gazdagon dokumentált, tehát a valósághoz híven ragaszkodó, ugyanakkor látványosan bonyolított életregényéből megtudhattam, az újdonság erejével hatott. Soha nem hallott dél-afrikai bennszülött fejedelemségekről, királyságokról (Kalabár, Bihé stb.), az európaiak előtt mindaddig ismeretlen hegységekről, erdőségekről, folyókról, vízesésekről esett szó. Értesülhettem arról, hogy az európai és amerikai államok egyre nagyobb többsége által megszüntetésre ítélt rabszolgakereskedelem még mindig létezett, rendszerint a helyi hatalmasságok támogatásával, a néger fejedelmek és rablók közreműködésével.

Értesülhettem az itteni népek, törzsek szokásairól, életmódjáról, például arról, hogy a lányok már tizennégy évesen férjhez mehettek (ami nálunk, mármint a mi falunkban, elképzelhetetlen volt). Értesülhettem a korabeli dél-afrikai karaván-kereskedelem mikéntjéről, továbbá a varázslók (kuruzslók) számomra érthetetlen szellemi hatalmáról. Gyermekként is tetszett, ahogy Magyar László beilleszkedett az afrikai életbe: birtokot szerzett, a tekintély fenntartása végett számos cselédet alkalmazott, családot alapított, munkára akarta szoktatni a bennszülötteket. Tetszett emberbarát magatartása, barátságos viszonya a bennszülöttekhez, kemény fellépése a babonák ellen; tetszett hűsége fekete barátai, szolgálói és mindenekfelett felesége iránt; tetszettek ötletes, olykor felfurcsos megoldásai, cselei, amelyekkel úrrá lehetett az ismétlődő nehézségeken. S mindenképpen azonosulni tudtam a szerző soraiban hangoztatott hazafiság gondolatvilágával, illetve Magyar László egykori leveleiben kifejezésre jutott és egész életútjával bizonyított hazaszeretet, a magyar haza iránti elkötelezettség megnyilvánulásai. Az író a portugál kormányzó szájába adta – és ezáltal az általános érdem rangjára emelte – a mély tisztelet szavait: *„annyit elismerek, hogy az ön hazájához való hűsége szebb és nagyobb érték, mint személyes boldogulása!”*

Most, amikor újból kezembe vettem Németh Imre művét, annak tudatában tettem, hogy hőse, Magyar László egyike volt a legjelentősebb, nemzetközileg is egyértelműen elismert magyarországi utazóknak, Afrika-kutatóknak, aki felderítette a földrész közepét (egyebek között a Kongó és a Zambézi vízválasztó fennsíkját). Miközben rendkívül értékes néprajzi adatokat is feljegyzett, a bejárt hatalmas területekről pedig igen jól használható térképeket készített; forgathattam már az utazásairól küldött beszámolóit közzétéveó akadémiai kiadványt is. Most már világosan megértettem, hogy a szerző miért idézte olyan gyakran – a regény műfajától kissé idegen módon – az eredeti forrásokat (leveleket, útirajzokat, naplókat, egyéb iratokat), hiszen szándéka elsősorban a különleges életút minél hitelesebb megrajzolása volt, tulajdonképpen dokumentumregényt írt. Valószínű, hogy kissé idealizálta hőse emberi magatartását, de amit a világiáróról mond, az tényeken alapuló realitás. Történeti kutatásaim fényében árnyaltabban látom a Magyar Tudós Társaság reformkori, illetve a Magyar Tudományos Akadémia (amely végül is levelező tagjává választotta) abszolutizmus kori helyzetét, ellentmondásosnak hitt viszonyulását a jeles felfedező törekvéseihez. Bibliográfiaként meg arról győződhettem meg, hogy milyen sok tudományos közlemény született itthon és külföldön a kiváló és merész utazó életéről és működéséről, nagyszerű eredményeiről. Ma sem tudom (apaként végképp nem) megérteni Magyar László atyjának (aki melleleg túlélte őt) tudományellenes, szélsőségesen haszonelvű magatartását. Valószínűleg a regény születésekor tapasztalt hazai politikai hangulattal (vagy azzal is) magyarázható, de lehet korábbi keletű forrása is annak, hogy Németh Imre határozott ellenszenvvel viseltetett az angolok iránt. Nem zárható ki az sem, hogy a Bihé ország uralkodójának, azaz Magyar László apósának és vezető társainak kivégzéséről szólva tett – nem is annyira rejtett – utalást a XX. századi diktatúrákra: „*Minden zszarnok mindenütt egyforma alávalósággal uralkodik!*”

Bényei Miklós

Elkészült

a MaNDA központi aggregációs adatbázisának új portál- és kereső felülete

A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) adatbázis 2013 óta gyűjti a digitalizált dokumentumokat. Tartalmát a szerződött közgyűjtemények, illetve civil szervezetek töltik fel, de a MaNDA-val egyeztetett munkatervek alapján.

Az adatbázisban jelenleg 40 településről 170 partnerintézmény teszi közzé digitalizált dokumentumait. A nyilvános online gyűjtemény magyarországi múzeumoktól, könyvtáraktól, levéltáraktól, magángyűjteményektől, civil szervezetektől, kulturális és oktatási intézményektől több mint 350.000 rekordot és mintegy ötmillió metaadatot tartalmaz.

A digitalizált kulturális tartalmak keresése, böngészése mellett a MaNDA adatbázisának tételeiből összeállított, hetente bővülő, tematikus virtuális kiállításokat is megtekinthetnek az érdeklődők.

Az új kereső felületen lehetőség van összetett keresésre; további újdonság, hogy a rekordok megjeleníthetők intézményi bontásban is. Elkészült a site akadálymentes változata is.

Megtekinthető: mandadb.hu URL címen.